

ĐỊNH HƯỚNG TIẾP CẬN, PHỤC DỰNG, BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ CỦA NHÀ TÙ BÀ RÁ TRONG PHỨC HỢP DI TÍCH LỊCH SỬ, VĂN HÓA VÀ THẮNG CẢNH CỦA KHU VỰC NÚI BÀ RÁ – THÁC MƠ TỈNH BÌNH PHƯỚC

Trần Thị Thu Lương

Trường Đại học Quốc tế Hồng Bàng

TÓM TẮT

Nhà tù Bà Rá, do thực dân Pháp xây dựng năm 1940 tại khu vực núi Bà Rá, là một di tích lịch sử nằm trong tổng thể phức hợp di tích văn hóa, lịch sử và thắng cảnh thiên nhiên đặc biệt của tỉnh Bình Phước. Do vậy, việc phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá cần phải được định hướng trong sự phối hợp hài hòa với việc bảo tồn và khai thác tổng thể phức hợp di tích, thắng cảnh Bà Rá. Bài viết tập trung phân tích sự kết nối các giá trị của phức hợp các di tích lịch sử, văn hóa và thắng cảnh núi Bà Rá, nhằm gợi ý những định hướng tiếp cận, phục dựng, bảo tồn để phát huy giá trị của nhà tù Bà Rá một cách bền vững và hiệu quả trong bối cảnh phát triển hiện tại và tương lai.

Từ khóa: nhà tù Bà Rá, phức hợp di tích văn hóa lịch sử, định hướng tiếp cận.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong chuỗi giá trị di sản của Việt Nam thì di sản về tinh thần đấu tranh bất khuất chống ngoại xâm của dân tộc là dòng di sản nổi bật. Dòng di sản này in dấu hàng ngàn di tích lịch sử ở khắp mọi miền đất nước và nó đã trở thành một kiểu biểu tượng và bản sắc của văn hóa dân tộc. Trong loại di tích lịch sử về tinh thần đấu tranh cách mạng chống ách thống trị của thực dân đế quốc tại Việt Nam thì di tích nhà tù giam cầm các chiến sĩ cách mạng và đồng bào yêu nước là loại di tích đặc thù với nhiều ý nghĩa lịch sử văn hóa và tâm linh đặc biệt. Di tích nhà tù Bà Rá là một di tích lịch sử như vậy của tỉnh Bình Phước [2].

Nhà tù núi Bà Rá (hay còn gọi là Trại lao

động đặc biệt núi Bà Rá) được Pháp thiết lập năm 1940 và hoạt động trong 5 năm (1940 - 1945) [3]. Đó là một mắt xích quan trọng trong hệ thống công cụ thống trị và đàn áp của chính quyền thực dân Pháp đối với những người Việt Nam yêu nước và các chiến sĩ cách mạng ở Nam Bộ trong những năm tiền khởi nghĩa cách mạng tháng tám năm 1945. Cuộc đấu tranh dũng cảm của các chiến sĩ cách mạng trong nhà tù Bà Rá chống lại sự tàn bạo của kẻ thù đã để lại dấu ấn sâu sắc trong ký ức lịch sử của nhân dân Phước Long. Đó là một dấu son tô thắm thêm truyền thống đấu tranh cách mạng của nhân dân vùng đất Phước Long - Bà Rá nói

riêng, Nam Bộ và Việt Nam nói chung.

Do sự phá hủy của thời gian, hiện nay di tích nhà tù Bà Rá phần lớn chỉ còn là các phế tích. Vì vậy, nó đã và đang được các cơ quan quản lý di sản, lãnh đạo địa phương, các nhà nghiên cứu và nhân dân Bình Phước quan tâm, phục dựng, bảo tồn để trở thành một phần di sản lịch sử văn hóa quý báu của Bình Phước. Tuy nhiên, di tích nhà tù Bà Rá không nằm đơn lẻ mà nằm trong phức hợp di tích văn hóa, lịch sử và thắng cảnh thiên nhiên tại khu vực núi Bà Rá, hồ Thác Mơ [1].

Núi Bà Rá với độ cao 723 m là một trong ba ngọn núi cao của Nam Bộ (núi Bà Đen, núi Sam và núi Bà Rá) được nhân dân địa phương xem là ngọn núi thiêng. Từ đỉnh núi Bà Rá có thể ngắm cảnh đẹp của hồ Thác Mơ rộng 12.000 hecta ngay sát đó với 10 hòn đảo lớn nhỏ rợp bóng cây xanh. Trên đỉnh Bà Rá còn tọa lạc Miếu Bà Rá - một địa chỉ tâm linh nổi tiếng của khu vực Bình Phước và của Nam Bộ.

Chúng ta biết rằng phức hợp di tích văn hóa, lịch sử là một nhóm di tích lịch sử, văn hóa thuộc một hoặc nhiều loại hình kiến trúc được xây dựng cùng thời hoặc không cùng thời, liên kết với nhau về mặt lãnh thổ. Phức hợp di tích khác khái niệm tổng thể kiến trúc. Tổng thể kiến trúc là một nhóm di tích lịch sử và kiến trúc hình thành cùng thời hay qua quá trình tồn tại được liên kết với nhau trong một hệ thống nghệ thuật thống nhất. Vì vậy, việc phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá không nên tách rời không gian và lịch sử của phức hợp di tích và thắng cảnh thiên nhiên nơi đây. Chỉ khi gắn bó một cách hài hòa với tổng thể phức hợp

này, thì di tích nhà tù Bà Rá mới có thể được bảo tồn và phát huy các giá trị lịch sử văn hóa của mình một cách rộng rãi và bền vững.

Bài viết này, do vậy, tập trung phân tích sự kết nối giá trị của di tích nhà tù Bà Rá với giá trị của các di tích khác trong phức hợp di tích văn hóa, lịch sử và thắng cảnh nơi đây. Từ đó nhằm gợi ý cách tiếp cận và những định hướng cho sự phục dựng, bảo tồn di tích để có thể phát huy giá trị của nhà tù Bà Rá một cách bền vững và hiệu quả hơn trong bối cảnh phát triển của Bình Phước hiện tại và tương lai.

2. NỘI DUNG

2.1. Các giá trị kết nối của di tích nhà tù Bà Rá trong phức hợp di tích và thắng cảnh tại khu vực núi Bà Rá

2.1.1. Kết nối các giá trị lịch sử của di tích cách mạng từ chống Pháp tới chống Mỹ

Giá trị lịch sử của nhà tù Bà Rá chủ yếu là trên hai phương diện. Một mặt, đó là chứng tích cai trị, đàn áp tàn bạo của thực dân Pháp trong việc cầm tù, đày ải các chiến sĩ cách mạng giai đoạn 1940–1945 [4]. Mặt khác, đó cũng là di tích về tinh thần đấu tranh bất khuất kiên cường, ý chí sắt đá bảo toàn khí tiết và tấm gương hy sinh xương máu, chiến đấu cho độc lập tự do đất nước của các chiến sĩ cách mạng và đồng bào yêu nước bị giam cầm tại nhà tù Bà Rá thời kỳ đó [1].

Các giá trị lịch sử này cần được kết nối với giá trị lịch sử của các di tích cách mạng tại đây trong thời kỳ chống Mỹ sau này. Chúng ta biết rằng thời kỳ chống Mỹ, Bình Phước là địa bàn có vị trí chiến lược quan trọng trong khu vực Đông Nam Bộ - nơi giữ vị trí huyết mạch của trung tâm vận tải Bắc - Nam, là

căn cứ địa chiến lược, là hậu phương tại chỗ và là nơi trực tiếp tiếp nhận sức người sức của từ hậu phương lớn miền Bắc cho chiến trường miền Nam. Trong địa bàn chiến lược đó, núi Bà Rá là một ngọn núi cao hiểm hoi mọc lên giữa đồng bằng, có địa thế hiểm trở, cây cối rậm rạp, nhiều hang động, một vị trí chiến lược mà cả hai phía ta và địch đều đặc biệt quan tâm. Địch bố trí quân đội thiện chiến dày đặc, trang thiết bị chiến tranh hiện đại (đài truyền tin, sân bay trực thăng...) tiến hành kiểm soát gắt gao, triệt hạ cơ sở cách mạng. Ta bám trụ kiên cường, dựa vào địa hình hiểm trở của hang động để xây dựng căn cứ, tổ chức chiến đấu chống trả quyết liệt và lập nên nhiều chiến công xuất sắc. Các di tích của thời kỳ lịch sử chống Mỹ còn lại tại Bà Rá như di tích sân bay của Mỹ, di tích Hang Dơi, Hang Cây sung, Hang bà Bảy Tuyết (tên nữ đội trưởng đội biệt động Bà Rá Huỳnh Thị Minh Tuyết) v.v... đều là các di tích lịch sử cách mạng cần được kết nối với di tích nhà tù Bà Rá thời chống Pháp [4].

Điều chú ý là các di sản này nên được kết nối trên hai phương diện: di sản vật thể (*các kiến trúc nhà tù, kiến trúc căn cứ quân sự sân bay, các địa điểm căn cứ cách mạng, căn cứ chiến đấu trong các hang động của núi Bà Rá*) và di sản phi vật thể (*tinh thần đấu tranh bất khuất kiên cường, những hy sinh xương máu chống kẻ thù ngoại xâm, giành và giữ độc lập tự do cho quê hương đất nước của các chiến sĩ cách mạng và nhân dân Bình Phước*) trong suốt chiều dài của hai giai đoạn lịch sử chống Pháp và chống Mỹ [4].

Nhà tù Bà Rá còn ghi dấu một giai đoạn trong cuộc đời hoạt động cách mạng của nhân vật

nổi tiếng xuyên suốt cả hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ oai hùng của dân tộc - nữ tướng Nguyễn Thị Định. Do vậy, việc phục dựng và giới thiệu nhà tù Bà Rá cần kết nối với các giá trị của nhân vật lịch sử nổi tiếng này. Chẳng hạn phải tìm hiểu, phục dựng, giới thiệu về hoạt động của Nguyễn Thị Định trong thời kỳ bị giam cầm tại nhà tù Bà Rá có ý nghĩa như thế nào trong sự nghiệp hoạt động của bà? Những tài liệu lưu trữ về nhà tù Bà Rá thường hiếm hơn tài liệu lưu trữ về hoạt động của Nguyễn Thị Định. Vì vậy, chúng ta có thể tận dụng các tài liệu về cuộc đời hoạt động của nhân vật lịch sử này để khẳng định tầm quan trọng của nhà tù Bà Rá khi nó được sử dụng để giam cầm các chiến sĩ cách mạng có ảnh hưởng lớn như bà Nguyễn Thị Định.

Hơn thế nữa, chúng ta còn có thể kết nối với khu tưởng niệm bà Nguyễn Thị Định ở Bến Tre, hay Bảo tàng phụ nữ Nam Bộ để mở rộng chiều kích ảnh hưởng của di tích nhà tù Bà Rá qua việc liên kết giới thiệu chung, hay trưng bày chung các di tích, di vật có liên quan đến bà Nguyễn Thị Định.

Rõ ràng là việc tăng sự kết nối của di tích nhà tù Bà Rá với các di tích cách mạng trong phức hợp di tích khu vực núi Bà Rá và sự kết nối với nhân vật lịch sử liên quan đến nhà tù này sẽ tạo nên sự tích hợp truyền thống cho di tích, tăng giá trị lịch sử và giá trị khai thác cho di tích.

2.1.2. Kết nối với di tích văn hóa tâm linh để phát huy ảnh hưởng rộng rãi và sâu sắc cho di tích

Do nhiều lý do mà các tài liệu ghi chép về hoạt động của thực dân và người tù ở nhà

tù Bà Rá không còn lại nhiều. Tuy nhiên, một trong những tội ác dã man của thực dân Pháp thực thi tại nhà tù Bà Rá, chính là bí mật thủ tiêu, chôn sống các tù nhân chính trị tại gốc cây cày trên núi Bà Rá năm 1943 thì lại không thể che giấu. Cùng với đó là những tấm gương hy sinh và khí tiết anh dũng của những người tù bị sát hại trong sự kiện ấy cũng được khắc ghi, lưu truyền trong tâm linh nhân dân. Tất cả nhờ vào một di tích tâm linh do các tù nhân và nhân dân lúc đó dựng lên, đó là Miếu thờ vong linh các tù nhân tại địa điểm bị sát hại. Để che mắt thực dân, miếu này mang tên miếu thờ Chúa xứ nương nương - tiền thân của miếu Bà Rá hay Linh Sơn miếu ngày nay.

Sự phát triển sau đó của miếu thờ vong hồn tù nhân này theo xu hướng hỗn dung tín ngưỡng với đạo mẫu là điều dễ hiểu, bởi vì Bà Rá là một trong ba ngọn núi thiêng hiếm hoi giữa đồng bằng Nam Bộ, gắn liền với không gian đậm đặc tín ngưỡng thờ mẫu đó là núi Bà Đen (Tây Ninh) núi Sam (An Giang) và núi Bà Rá (Bình Phước).

Tuy nhiên tín ngưỡng thờ Mẫu trong miếu Bà Rá có sự khác biệt với tín ngưỡng thờ Mẫu ở các địa phương khác ở chỗ: có sự hỗn dung với tín ngưỡng thờ anh hùng dân tộc (thờ vong linh các liệt sỹ tù chính trị nhà tù Bà Rá năm 1943). Sự hỗn dung này rất thuận chiều, vì các tín ngưỡng đó vốn là những tín ngưỡng dân gian có sức sống lâu bền và có truyền thống hỗn dung lâu đời trong văn hóa Việt Nam.

Như vậy, nhà tù Bà Rá tự thân đã có sự kết nối tâm linh với di tích miếu Bà Rá. Nhờ đó một phần di sản phi vật thể của nhà tù Bà

Rá (sự dã man của kẻ thù và sự anh dũng hy sinh của các chiến sĩ cách mạng trong nhà tù Bà Rá) đã được tồn tại, lưu truyền trong tâm thức của nhiều thế hệ ở Bình Phước và tỏa ảnh hưởng sâu sắc của nó theo một cách riêng trong tâm linh dân chúng.

Việc phục dựng và giới thiệu di tích nhà tù Bà Rá cần tận dụng kết nối một cách hài hòa với lợi thế sẵn có này để tạo sức lan tỏa ảnh hưởng và tầm vóc sâu sắc của di sản văn hóa tinh thần của nhà tù Bà Rá [2]. Thật vậy, du khách muốn tham quan các phế tích của nhà tù sẽ không thể nhiều như du khách đến viếng miếu bà hàng năm. Nếu phần tín ngưỡng thờ anh hùng dân tộc trong miếu bà được chú trọng, nhấn mạnh và được kết nối với di tích nhà tù Bà Rá thì sự quan tâm tới nhà tù Bà Rá sẽ tăng cao hơn và theo đó tầm vóc và giá trị của di tích nhà tù được khuếch tán rộng rãi hơn.

2.1.3. Kết nối với cảnh quan thiên nhiên đặc biệt của khu vực núi Bà Rá để tăng giá trị di sản của di tích

Vấn đề kết hợp giữa du lịch thắng cảnh và du lịch văn hóa cho du khách (vừa đi thưởng ngoạn phong cảnh vừa xem các di tích cách mạng) trong khai thác tài nguyên du lịch Bà Rá là sự kết hợp thông thường và đã được các công ty du lịch tận dụng. Nhưng vấn đề chúng tôi muốn nói ở đây là vấn đề kết nối di sản vật thể của nhà tù Bà Rá với khung cảnh thiên nhiên của Bà Rá đầu thế kỷ XX khi phục dựng và giới thiệu giá trị của nhà tù Bà Rá.

Chúng ta biết rằng với loại hình di tích nhà tù thực dân thì di sản vật thể (a) (các kiến trúc cảnh quan liên quan đến hoạt động giam cầm,

đầy ải, các di vật, vật chứng về tội ác của thực dân trong nhà tù v.v...) và các di sản phi vật thể (b) (tinh thần đấu tranh bất khuất kiên cường, khí tiết cách mạng của chiến sĩ và đồng bào yêu nước trong nhà tù) luôn có sự kết hợp chặt chẽ. Trong đó nhờ vào di tích, di vật của di sản (a) mà di sản (b) mới được nổi bật và ngược lại nhờ vào ý nghĩa của di sản (b) mà di sản (a) mới có ý nghĩa bảo tồn [2]. Do vậy việc phục dựng và bảo tồn di tích lịch sử nhà tù phải cẩn trọng, tinh tế và phải tận dụng được tác động tương hỗ của hai loại di sản trong di tích mới đạt được hiệu quả cao.

Với Bà Rá, khung cảnh thiên nhiên đầu thế kỷ XX hoang dã, heo hút, địa thế hiểm trở, cây cối rậm rạp, nhiều thú dữ, giao thông khó khăn là đặc điểm đã được nhiều tài liệu xác nhận. Chính đặc điểm cảnh quan này là chứng tích quan trọng tố cáo tội ác giam cầm đầy ải các tù nhân của nhà tù thực dân. Chế độ lao động khổ sai của các tù nhân trong khung cảnh thiên nhiên như vậy là tăng thêm mức độ nặng nề và nguy hiểm đồng thời cũng phản ánh đúng hơn tinh thần chịu đựng, tinh thần đấu tranh kiên cường bất khuất của các chiến sĩ cách mạng trong đó có bà Nguyễn Thị Định trong cuộc đấu tranh cam go ác liệt tại nhà tù Bà Rá [4]. Do đó, việc phục dựng và giới thiệu di tích nhà tù Bà Rá phải được đặt trong cảnh quan đó. Đó cũng là một phần hồn của di tích vật thể và phi vật thể của di tích nhà tù Bà Rá.

Chúng tôi đã từng rất băn khoăn với việc bảo tồn và xây dựng toàn thể nghĩa địa Hàng Dương thành nghĩa trang Côn Đảo. Việc dựng lại bia mộ cho các chiến sĩ đã hy sinh, xây dựng thành một nghĩa trang khang

trang, ban đêm có đèn chạy bằng hệ thống pin mặt trời chiếu sáng trên các bia mộ là nhu cầu quan trọng, thể hiện tấm lòng biết ơn của người đời sau với các anh hùng liệt sĩ nơi đây. Nhưng cần phải nhớ rằng, việc bị sát hại, bị thủ tiêu vùi xác ở nghĩa địa Hàng Dương thể lương âm đạm cũng là một phần hồn của di sản phi vật thể của nhà tù Côn Đảo. Do vậy vẫn cần phải có sự chú ý bảo tồn một phần di tích này để sao cho hài hòa giữa bảo tồn di sản nhà tù với nhu cầu du lịch tâm linh ở Côn Đảo. Đó hoàn toàn không phải là vấn đề đơn giản như xây dựng một nghĩa trang bình thường ở đất liền. Ở đây rất cần chú ý các sự kết nối và hài hòa các giá trị trong quá trình phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích. Do đó, việc phục dựng, giới thiệu di tích nhà tù Bà Rá cũng nên như vậy.

Ngoài việc kết nối với khung cảnh thiên nhiên cũ để tăng giá trị lịch sử của di tích thì còn cần phải có sự kết nối với khung cảnh thiên nhiên hiện tại để tăng hiệu quả khai thác tài nguyên du lịch. Chẳng hạn như sự kết nối giới thiệu theo chiều thời gian: khung cảnh này (các địa điểm thắng cảnh hiện tại) vốn là (khung cảnh xưa gắn với hoạt động của nhà tù Bà Rá) như thế nào, kết nối phục dựng hoạt động (cảnh lao động khổ sai của tù nhân Bà Rá thời xưa) trong các địa điểm trải nghiệm văn hóa của khu phức hợp di tích Bà Rá v.v...

2.2. Một vài gợi ý về cách tiếp cận và định hướng phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá

Từ thực tiễn hiện thực của di tích, từ việc phân tích sự cần thiết kết nối các giá trị của

di tích nhà tù Bà Rá với phức hợp di tích lịch sử văn hóa và cảnh quan thiên nhiên, chúng tôi muốn nêu lên một vài gợi ý về định hướng tiếp cận và sau đó là định hướng phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá.

2.2.1. Các định hướng tiếp cận

Thực trạng di tích nhà tù Bà Rá đa số là phế tích và gắn bó hữu cơ với giá trị phức hợp di tích núi Bà Rá do đó cần quán triệt hai định hướng tiếp cận chủ yếu:

a) Tiếp cận liên ngành

Ở đây cần sự liên ngành chặt chẽ giữa:

- **Bảo tàng học và khảo cổ học** để phục dựng yếu tố gốc và bảo tồn nguyên trạng, tránh làm mất mát thêm di tích.
- **Khảo cổ học và thông sử** với việc tìm tòi các nguồn tư liệu từ các trung tâm lưu trữ, từ ký ức dân gian v.v... để phục dựng bối cảnh, phục dựng kiến trúc và sự hoạt động của nhà tù, danh tính tù nhân và các phong trào đấu tranh, các nhân vật lịch sử liên quan đến nhà tù.
- **Bảo tàng học và văn hóa học**: nghiên cứu hỗn dung tín ngưỡng tại miếu Bà Rá và việc kết hợp bảo tàng di tích tâm linh của nhà tù Bà Rá trong các hoạt động lễ hội miếu Bà Rá.
- **Bảo tàng học và du lịch**: kết nối giữa du lịch phong cảnh và du lịch văn hóa qua kết hợp trưng bày, giới thiệu xưa và nay như đã gợi ý ở phần kết nối di tích nhà tù với cảnh quan thiên nhiên của núi Bà Rá.

b) Tiếp cận hệ thống

Đặt di tích Bà Rá trong mối quan hệ kết nối với phức hợp di tích để kết nối các hệ thống:

- **Hệ thống giao thông** thuận lợi cho việc kết nối các giá trị di tích
- **Hệ thống quản lý di tích** các cấp từ Cục di sản → Bảo tàng Tỉnh → địa phương nhằm bảo tồn và quản lý di tích sao cho đồng quan điểm, đồng định hướng và thống nhất hành động.
- **Hệ thống các nguồn lực hỗ trợ** từ trung ương đến địa phương để đảm bảo đủ nguồn lực cho sự phục dựng và giới thiệu di tích ra xã hội và xã hội hóa bảo tồn di tích.
- **Hệ thống thông tin truyền thông, giáo dục** từ trung ương đến địa phương để tuyên truyền giới thiệu về di tích.

2.2.2. Các định hướng phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá

a) Trước hết cần tiến hành điều tra nghiên cứu thật đầy đủ để có hiểu biết tường tận kỹ càng về di tích nhà tù Bà Rá, xác định rõ được các di sản vật thể, phi vật thể cần bảo tồn một cách khoa học, khẩn trương và có trách nhiệm.

Trên cơ sở đó xây dựng một dự án tổng thể về việc phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá trong đó bao gồm cả kế hoạch làm hồ sơ xếp hạng di tích để có kinh phí và chế độ bảo tồn ổn định.

b) Vận động cộng đồng bảo tồn và khai thác di tích

Đây chính là **định hướng xã hội hóa** hoạt động bảo tồn di tích. Trong các hoạt động bảo tồn di tích, đặc biệt là di tích cách mạng, thì tư tưởng và nhận thức bao cấp thường chi phối nặng nề các mặt quản lý

và vận hành bảo tồn. Đó chính là tình trạng ỷ lại trông chờ vào kinh phí nhà nước dẫn đến sự khô cứng, cạn kiệt các sáng tạo khởi xướng từ cộng đồng - điều mà không có chúng các hoạt động văn hóa sớm muộn cũng sẽ cạn kiệt như dòng sông không có nước nguồn. Công ước bảo vệ đa dạng văn hóa năm 2003 của UNESCO khẳng định vai trò quan trọng của cộng đồng, coi đó là nguồn lực quan trọng có tính quyết định sự nghiệp bảo tồn văn hóa.

Tất nhiên, như đã nói, phục dựng, bảo tồn và giới thiệu di tích trước hết là công việc của các nhà khoa học trong hệ thống khoa học liên ngành. Tuy nhiên mặt khác, hoạt động bảo tồn bảo tàng di tích phải trở thành mối quan tâm, nhu cầu và sự thu hút tham gia của cộng đồng.

Trở lại với di tích nhà tù Bà Rá, chúng ta đã thấy rõ, hiện trạng của di tích chủ yếu là các phế tích nằm lẫn trong đất đai, vườn tược, nhà ở của cư dân. Do đó cần xác định ngay xu hướng xã hội hóa đúng đắn theo cách **thiết lập cân bằng giữa lợi ích cá nhân** (không muốn bị xâm phạm quyền sử dụng đất đai, vườn tược thuộc sở hữu cá nhân có chứa các di tích) **với lợi ích cộng đồng** (cần phục dựng bảo tồn một cách khoa học tránh làm mất thêm di tích trong khu vực đất tư nhân đó).

Một mặt, cần tăng cường các hoạt động tuyên truyền về giá trị của di tích, làm tăng giá trị đạo đức cho các ứng xử trong cộng đồng để giảm tải mâu thuẫn. Đồng thời tăng cường các hoạt động xã hội hóa cho công tác bảo tồn di tích nhà tù Bà Rá, chẳng hạn như khuyến khích người dân:

- Phát hiện thêm di tích, di vật (nếu có)
- Bảo vệ sự xâm hại di tích
- Đóng góp công cho việc phục dựng di tích
- Tham gia phong trào bảo vệ và tuyên truyền về di tích

Mặt khác, cần phải xây dựng cơ chế phân phối chia sẻ nguồn lợi từ khai thác di tích để di tích được sống trong sự chăm sóc gìn giữ của cộng đồng dân cư. Sự bền vững của phát triển phụ thuộc vào khả năng thiết lập sự cân bằng giữa nhiều yếu tố: **đạo đức, thể chế, pháp luật** và **lợi ích** của nhiều đối tác xã hội liên quan đến di tích.

Có thể còn nhiều định hướng khác cho hoạt động phục dựng, bảo tồn, giới thiệu và khai thác di tích nhà tù Bà Rá, nhưng theo chúng tôi kết quả cuối cùng cần đạt tới là làm sao để di tích có vị trí trong đời sống văn hóa của cộng đồng, trong nhu cầu văn hóa của cộng đồng - đó là điều kiện quan trọng nhất để phát triển ảnh hưởng và gìn giữ được di tích lâu dài.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Anh Tuấn: *Tầm quan trọng của di tích chiến tranh cách mạng ở nước ta*, Bộ văn hóa thông tin - Cục di sản văn hóa, Tạp chí Di sản văn hóa số 2 (11), năm 2005.
- [2] Hoàng Đạo Kính: *Di sản văn hóa bảo tồn và trùng tu*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội, 2002, trang 237
- [3] Lê Vi: *Trại lao động đặc biệt Bà Rá (1925-1945) qua tài liệu lưu trữ*, Kỷ yếu hội thảo Tài liệu Phong phủ Thống đốc Nam Kỳ, Tiềm năng và di sản tư liệu, Nxb Đại học Quốc gia

TP.HCM, 2014.

[4] Phạm Đức Mạnh và cộng sự: *Điều tra - thám sát phế tích kiến trúc Trại lao động đặc biệt núi Bà Rá (Phước Long - Bình Phước)*, Tham luận hội thảo khoa học Nhà tù Bà

Rá và đấu tranh chống chế độ lao tù 1940-1945. Đảng bộ tỉnh Bình Phước và khoa Lịch sử Trường Đại học Khoa học Xã hội Nhân văn Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh đồng tổ chức tháng 6 năm 2016.

ORIENT DIRECTIONS TO APPROACH, RESTORE, PRESERVE AND EXPLOIT THE VALUES OF BA RA PRISON IN THE COMPLEX OF HISTORICAL - CULTURAL RELICS AND THE SCENIC BEAUTY OF BA RA MOUNTAINOUS AREA - MO WATERFALL IN BINH PHUOC PROVINCE

Tran Thi Thu Luong

ABSTRACT

Ba Ra Prison, built by the French colonialists in 1940 in the area of Ba Ra Mountain, is a historical place within the complex of historical - cultural relics and the special natural landscapes of Binh Phuoc province. Therefore, the restoration, conservation, introduction and exploitation of Ba Ra prison need to be oriented in the harmonious coordination with the overall conservation and exploitation of Ba Ra's relics and landscapes. The paper focuses on analyzing the connection of the values of the complex sites in Ba Ra Mountain in order to suggest the approaches, to promote the values of Ba Ra prison in a sustainable and effective manner in the context of current and future development.

Keywords: *Ba Ra prison, historical and cultural complex, approach oriented.*

Email: luongttt@hiu.vn

Received: 16/10/2019

Revised: 08/11/2019

Accepted for publication: 28/11/2019